

לכן קא משמע לן התנא במשנתנו, דאמר ליה, שהפועלים יכולים לומר לו: האי דטפת לך, מה שפסקת לנו תוספת שכר, היה אדעתא דעבידינן לך עבידתא שפירתא, על דעת שנעשה לך מלאכה יפה יותר [באיכות טובה יותר] משאר הפועלים, ולא התחייבנו לך לעבוד יותר מן המקובל, שנשכים ונעריב.

אמר ריש לקיש:

זמן הליכתו של פועל למקום העבודה, וממנו ב-19 לביתו, חלוק:

**בכניסתו**, כשהוא מסיים את מלאכתו בסוף היום, ונכנס מהשדה לעיר, הוא צריך לעשות זאת משלו, על חשבון הזמן שלו. דהיינו, עליו לסיים את מלאכתו בצאת הכוכבים, שהוא סוף זמן המלאכה של הפועלים, ואילו זמן ההליכה לביתו יהא על חשבוננו. משום שהחזרה לביתו, אינה לצורך בעל הבית, אלא לצורכו, ולכן אין לו לגרוע מזמנו של בעל הבית בשביל כך.

אך **ביציאתו**, כשהוא יוצא למלאכתו בבקר, הוא יכול לעשות זאת משל בעל הבית, על חשבון זמנו של בעל הבית, שיכול הפועל לצאת מביתו לשדה רק בשעת הנץ החמה, שהוא כבר תחילת זמן המלאכה. כיון שההליכה היא לצורך בעל הבית, ולכן מותר לעשותה על חשבוננו. (4)

מנת שאין לכם עלי במזונותיכם אלא פת וקטניות בלבד! (3)

רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא היה צריך לומר להם זאת, כי אף על פי שהוא פסק להם מזונות ללא שהיה צריך לעשות כן, מכל מקום, **הכל כמנהג המדינה**, ואין הוא מתחייב לתת להם מזונות אלא רק כפי המנהג.

גמרא:

והוינן בה: מדוע היתה המשנה צריכה להשמיענו שבעל הבית אינו יכול לכפות על הפועלים שישכימו ויעריבו בניגוד למנהג המקום?

והרי דין זה, **פשיטא** הוא, מאחר שלא התנה עמהם על כך מראש!?

ומשנינן: **לא צריכא: דטפא להו אאגרייהו**. המדובר באופן שבעל הבית פסק להם בשכר עבודם שכר הגבוה מהמקובל.

מהו **דתימא**, הייתי אומר, אמר להו, בעל הבית יכול לטעון כלפי הפועלים: **הא דטפאי לנו אאגרייכו**, מה שהוספתי לכם על שכרם, היה אדעתא דמקדמיתו ומחשכיתו **בהדאי**, זה היה על דעת כן שתשכימו ותעריבו במלאכתכם.

בתרא [פו א].

הקובעים. וראה רש"י כאן והגהות הב"ח.

4. כך פירשו רש"י ותוס'. וכתבו התוס': אף על פי שהוא מזכיר כניסה, שהוא בסוף היום, לפני יציאה שהיא בתחילת היום. כן הוא דרך הגמרא,

3. לכאורה כך היה המנהג. ואם כן לכאורה קשה, מדוע לא אמר "על מנת שאין לכם עלי אלא כמנהג המדינה"? עיי' מהרש"א במהדורא

ומשנינן: **בנקוטאי**. שהם לא באו כולם ממקום אחד, אלא התלקטו ממקומות רבים, שיש בהם מנהגים שונים. ולא נשאר אלא לנהוג כפי שמשמע מהפסוק בתהלים.

**איבעית אימא**: הלכה זו נוגעת באופן דאמר להו, שבעל הבית אמר לפועליו: **דאגרייתו לי**, הריני רוצה שתהיו נשכרים לי, **כפועל דאורייתא**, כפי הראוי לנהוג מן התורה, ולא לפי המנהג.

**דרש רבי זירא, ואמרי לה, יש אומרים, תני רב יוסף: מאי דכתיב [שם כ] "תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער"** כך הוא נדרש:

"תשת חשך ויהי לילה" — זה העולם הזה שדומה ללילה. (6)

"בו תרמוש כל חיתו יער" — אלו רשעים שבו שבעולם הזה, שדומין לחיה שביער, שמניחים להם משמים, שינהגו בעולם הזה

**שנאמר בתהלים [קד כב] "תזרח השמש, יאספון [החיות], ואל מעונתם ירבצון. ואז, יצא אדם לפעלו ולעבודתו ערי ערב"**.

הרי, שרק בזריחת השמש יוצא אדם למלאכתו, ועובד עד החשיכה.

והוינן בה: מה שייך בכלל לפסוק הלכה לגבי זמן המלאכה של הפועלים?

**וליחזי היכי נהיגי?** נבדוק כיצד מנהג המקום, ונהג לפיו, כמו ששינו במשנתנו "הכל כמנהג המדינה"!

ומשנינן: ריש לקיש בא לפסוק הלכה בעיר חדשה, שלא נקבע בה עדיין מנהג לגבי זמן מלאכת הפועלים.

אך עדיין מקשה הגמרא: **וניחזי מהיכא קא אתו? נבדוק מהיכן באו רוב אנשי העיר הזאת החדשה, ונהג לפי אותו המקום?** (5)

מהרש"א].

והקשו תוס' על פירושו, אם כן, מה שואלת הגמרא "וליחזי היכי נהיגי"? והלא ריש לקיש לא בא לומר שצריך לעשות כן אלא בא ליישב את מנהג העולם ששינו מדין הפסוק? והיעב"ץ כתב הטעם [לפי פירוש רש"י ותוס'] על פי הגמרא ביומא [כב א] "שאני מיגנא ממיקם", שקשה לו לאדם לקום ממתו בהשכמה יותר מללכת לישון מאוחר.

5. מכאן משמע שעיר חדשה, אם ידוע מהיכן באו רוב האנשים, הולכים אחר מנהג אותו מקום שבאו משם. נמוקי יוסף.

6. כתב המסלת ישירים בפרק ג: והבן כמה נפלא המאמר האמיתי הזה למי שמעמיק להבין בו. כי

להקדים כניסה ליציאה. כמו שאמרו "לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב", אף על פי שהיציאה מהעיר קודמת לכניסה לעיר אחרת.

ועוד הביאו תוס' מהר"ח שמפרש להיפך, שפועל בכניסתו, היינו כשהוא נכנס למלאכתו בבקר, הוא נותן מהזמן שלו, שהוא יוצא מביתו קודם הנץ החמה, שהוא תחילת זמן המלאכה, ומקדים לצאת מעלות השחר. ובתמורה לכך, ביציאתו ממלאכתו הוא עושה זאת על חשבון בעל הבית, ויוצא קודם צאת הכוכבים, כדי שיספיק להגיע לביתו עד צאת הכוכבים. ובא ריש לקיש להשמיענו, ששינו העולם מנהגם מדין הפסוק בתהלים, שהוא מביא כדי לקיים מה שאמרו חז"ל "לעולם יכנס אדם בכי טוב". [ומעלות השחר כבר נחשב ל"כי טוב".]

ברשעותם, ולא נפרעים מהם.

**"תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירכצון"**.

**"תזרח השמש" — לצדיקים בעולם הבא.**

**"יאספון" — רשעים לגיהנם.**

**"ואל מעונתם ירכצון" [הצדיקים] — אין לך כל צדיק וצדיק שאין לו מדור לפי כבודו.** (7)(8)

**"יצא אדם לפעלו" — יצאו צדיקים לקבל שכרן.**

באיזה צדיקים? **"ולעבודתו עדי ערב" — במי שהשלים עבודתו עדי ערב, עד יום מותו.**

**רבי אלעזר ברבי שמעון אשכח להווא פרהגונא, דקא תפיס גנבי. פגש באדם שהיה**

ממונה מטעם המלך לחפש אחר הגנבים, ולתופסם.

**אמר ליה רבי אלעזר ברבי שמעון: היכי יכלת להו? כיצד אתה יכול לעמוד על תחבולותיהם של הגנבים, וכי לאו כחיותא מתילי? הרי הם נמשלו לחיות, המתחבאות ביום במקומות מסתור, דכתיב "בו תרמוש כל היתו יער"?**

**איבא דאמרי: מהאי קרא קאמר ליה, את הפסוק הזה אמר לו רבי אלעזר ברבי שמעון [שם יט]: "יארב במסתר כאריה בסוכו", שהגנבים אורבים במסתר, וקשה לתפוס אותם.**

ואם כן, **דלמא שדלת ???צדיקי ושבתק רשיעי.** שמא אותם שאתה תופס הם צדיקים, ואילו את הגנבים אינך מצליח בכלל לתפוס?

**אמר ליה הממונה: ומאי אעביר? מה עלי**

מוכיחים לסברותיהם הרעות ולדיעותיהם הכוזבות.

7. הראיה מכך שנאמר "מעונתם" בלשון רבים משמע הרבה מעונות שלכל צדיק יש מעון בפני עצמו. רש"ש.

8. גם הפסוק שבינתיים יש לדרוש על דרך זה "הכפירים שואגים לטרף" שהרשעים שואגים במסתר לטרוף העניים. "ולבקש מקל אכלם" על הצדיקים שאינם מבקשים מהקדוש ברוך הוא רק על אכלם. כמו שמצינו אצל יעקב שביקש רק "ונתן לי לחם לאכול". והגמרא קיצרה ולא ביארה את הפסוק הזה. מהרש"א.

הנה חשך הלילה שני מיני טעויות אפשר שיגרום לעין האדם: או יכסה את העין עד שלא יראה מה שלפניו כלל, או שיטעה אותו עד שיראה לו עמוד כאילו הוא אדם ואדם כאילו הוא עמוד. כן חמריות וגשמיות העולם הזה הנה הוא חשך הלילה לעין השכל וגורם לו שתי טעויות: אינו מניח לו שיראה המכשולות שבדרכי העולם, ונמצאים הפתאים הולכים לבטח ונופלים ואובדים מבלי שהגיעם פחד תחלה. והטעות השני והוא קשה מן הראשון, הוא שמטעה ראיתם עד שרואה הרע כאילו הוא ממש טוב, והטוב כאילו הוא רע. ומתוך כך מתחזקים ומחזקים מעשיהם הרעים, כי אין די שחסרה מהם ראית האמת לראות הרעה אשר נגד פניהם, אלא שנראה להם למצוא ראיות גדולות ונסיגות

ותפסיה! סימן שהוא גנב, שהוא ער בלילה כדי לארוב לעוברי דרכים או לחתור תחת הבתים. ועליך לתופסו.

אישתמע מילתא בי מלכא, הגיע עד בית המלך דבר עצתו של רבי אלעזר ברבי שמעון.

אמרו מבית המלך: קריינא דאיגרתא — ליהוי פרוינקא! [כותב האיגרת הוא יהיה גם השליח למוסרה]. ולכן, הוא שהציע את ההצעה, הוא גם יבצע אותה.

אתיווה לרבי אלעזר ברבי שמעון, מינו את רבי אלעזר ברבי שמעון לתפוס גנבים, וקא תפוס גנבא, ואזיל. והוא אכן הצליח בכך לתפוס את הגנבים.

שלח ליה רבי יהושע בן קרחה: חומץ בן יין, כלומר, רשע בן צדיק, עד מתי אתה מוסר עמו של אלקינו להריגה! שגם ישראלים היו בין הגנבים.<sup>(10)</sup>

שלח ליה רבי אלעזר ברבי שמעון: קוצים אני מכלה מהכרם!

שלח ליה רבי יהושע בן קרחה: יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו! כלומר, הקדוש ברוך הוא בעצמו שהוא בעל הכרם [כמו שנאמר "כי כרם ה' צבאות בית ישראל"] הוא יכלה את הרשעים. ומה לך לגרום להם הריגה.

יומא חד פגע ביה ההוא כובכ, יום אחד פגש

לעשות, הרמנא דמלכא הוא! שהרי אני מצווה מהמלך על כך.

אמר ליה רבי אלעזר ברבי שמעון: תא אגמרך היכי תעביר, בא ואלמדך כיצד לנהוג!

עול בארבע שעי לחנותא, היכנס לחנויות בשעה הרביעית של היום, שאז זמן סעודה וכולם נכנסים לחנויות לסעוד.

כי חזית איניש דקא שתי המרא, אם תראה אדם ששותה יין, וקא נקיט כסיה בידיה וקא מנמנב, ומחזיק בידו את הכוס כשהוא מנמנם, שאול עילויה, שאל עליו מי הוא!

אי צורבא מרבנן, ונייב, אם הוא תלמיד חכם.<sup>(9)</sup> הרי לכן הוא מנמנם משום אקדומי קדים לגרסיה. כי השכים בעוד לילה לתלמודו.

אי פועל הוא, אם הוא שכיר יום, הוא מנמנם, כי קדים קא עביר עבירותיה, השכים למלאכתו.

ואי עבירותיה כליליא, אם יגידו לך שהוא עובד בלילות, אף על פי כן אין לך לחשוך בו שמא הוא גנב, ואפילו אם לא שומעים שום רעש מהעבודה בביתו בלילה, כי שמא רדודי רדיד, הוא עוסק בעשיית מחטים מחוטי נחושת וברזל, מלאכה שאינה עושה רעש כלל.

ואי לא, אם אינו אחד מאלו, גנבא הוא,

10. אף שכוונתו היתה לטובה שלא יתפסו צדיקים כמו שאמר "דלמא שקלת צדיקי ושבתק רשיעי". מכל מקום אמר לו רבי יהושע בן קרחה שהיה לו למשוך ידו אפילו מהרשעים. מהרש"א.

9. אף על גב שזמן סעודת תלמיד חכם הוא בשעה ששית, מכל מקום היה דרכם לטעום משהו בבקר. יעב"ץ.

ברבי שמעון תחת עץ התליה, ובכה.

אמרו ליה: רבי! אל ירע בעיניך על כך שהוא נתלה. שהרי הוא ובנו בעלו נערה המאורסה ביום הכפורים! שעונשם בסקילה. וכל הנסקלין נתלין לאחר הסקילה. והרי קיבל עונשו.<sup>(13)</sup>

הניח רבי אלעזר ברבי שמעון ידו על בני מעיו. אמר: שישו בני מעי, שישו! ומה ספיקות שלכם כן, כגון הכובס הזה, שלא הייתי בטוח ברשותו, אלא מתוך שהתחצף כנגדי, ולבסוף נתגלה רשעותו. ודאית שלכם, כגון אלו שמנמנמים בחנויות, שקרוב לודאי שהם גנבים, על אחת כמה וכמה שעשיתי כהוגן שמסרתי אותם למלכות.

מובטח אני בכם בבני מעי שאין רמה ותולעה שולטת בכם!

ואפילו הכי, לא מויתבא דעתיה, עדיין לא נחה דעתו של רבי אלעזר ברבי שמעון על כך שגרם מיתה לכובס.

אשקיהו סמא דשינתא, השקו אותו בסם המרדים, ועיילוהו לביתא דשישא, והכניסו

את רבי אלעזר ברבי שמעון אדם שהיה כובס. קרייה כינה הכובס את רבי אלעזר ברבי שמעון "חומץ בן יין"! על שום שהוא תופס את הגנבים.

אמר רבי אלעזר ברבי שמעון: מרחציה כולי האי, מכיון שהוא כזה חצוף, שמע מינה רשיעא הוא!

אמר להו לאנשי המלך: תפסוהו!<sup>(14)</sup> והם אכן תפסוהו ושמרו אותו בבית הסהר.

לבתר דנח דעתיה, לאחר מכן, כשנחה דעתו של רבי אלעזר ברבי שמעון, אזל בתריה לפרוקיה. הלך וניסה להוציא אותו מהמאסר. ולא מצי ולא הצליח.

קרי עליה, קרא רבי אלעזר ברבי שמעון על הכובס את הפסוק במשלי [כא כג] "שומר פיו ולשונו, שומר מצרות נפשו". שהוא הביא על עצמו את הצרה הזאת על ידי שקרא לו חומץ בן יין.<sup>(12)</sup>

זקפוהו, תלו את הכובס.

קם תותי זקיפא, וקא בכי. נעמד רבי אלעזר

והתראה כדי לייסר העולם, ושלוחו של מלך כמותו. ריטב"א.

12. כך פירש רש"י. ומהרש"א כתב שיותר נראה שהתכוון לעצמו שהצטער על שאמר לתופסו.

13. כך פירש רש"י. והתוס' כתבו שעונשו היה בחנק לפי שבנו בא תחילה על הנערה המאורסה וכבר היתה בעולה כשבא עליה האב שמיתתו בחנק ולא בסקילה. ועל ידי שנתלה נחנק, והרי זה ממש העונש הראוי לו. וכמו שאמרו "מיום שחרב בית המקדש אף על פי שבטלה סנהדרין

וכעין זה כתב במעיני החכמה שרבי אלעזר ברבי שמעון עשה כדין על פי המבואר בחושן משפט [שפח יב] שמי שעוסק בזיופים ומזיק את הרבים מותר למוסרו למלכות וגם כאן הגנבים גורמים שיתפסו גם צדיקים ודינם כרודפים, ורבי יהושע בן קרחה שלח לו שאמנם מצד הדין מותר אך אין ראוי שיעשה הדבר על ידי אדם גדול כמוהו.

11. אף שלא היו עדים והתראה ולא עמד לדין לפני בית דין מכל מקום היה הלו רשות למוסרו משום שכך היה דין המלכות להרוג בלא עדים

אותו לבית העשוי משיש, וקרעו לכריסיה פתחו לו את הבטן.<sup>(14)</sup>

הוא מפקו מיניה דיקולי דיקולי התרבא, הוציאו לו מהבטן סלים מלאים שומן, לפי שהיה בעל בשר מאוד, ומותבי בשמשא, הניחו אותם בשמש, בתמוז ואב, כדי לנסות אם יסריח וירום תולעים. ולא מסרחי!

ומקשינן: כל תרבא נמי לא פריח! הרי כל שומן בדרך כלל לא מסריח אלא אם כן הוא ביחד עם בשר?

ומשנינן: כל תרבא אמנם לא פריח, אך שורייקי סומקי, הגוונים האדומים שבו שהם מין בשר, מסריח. הכא, אצל רבי אלעזר ברבי שמעון, אף על גב דאיכא שורייקי סומקי לא מסריח.

קרי אנפשיה קרא רבי אלעזר ברבי שמעון על עצמו את הפסוק בתהלים [טז ט] "אף בשרי ישכון לבטח!"<sup>(15)</sup>

ואף רבי ישמעאל ברבי יוסי מטא כי האי מעשה לידיה, הגיע מעשה כזה לידו, שמינה אותו המלך לתפוס גנבים ושודדים.

פגע ביה פגש אותו אליהו.

אמר ליה אליהו: עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה!

אמר ליה רבי ישמעאל ברבי יוסי: מה אעביד, מה עלי לעשות?! שהרי הרמנא דמלכא, ציווי המלך, הוא.

אמר ליה אליהו: אבוך ערק, אביך ברח לאסיא. את ערוק אתה ברח ללודקיא. כדי שלא תצטרך למלאות את מצות המלך.

כי הוה מקלעי, כשהיו נפגשים, רבי ישמעאל ברבי יוסי ורבי אלעזר ברבי שמעון בהדי הדדי, ביחד, ועמדו פנים אל פנים, הוה עייל בקרא דתורי ביניהו, היה יכול לעבור שור ביניהם, תחת כריסם, ולא הוה נגעה בהו. והשור לא היה נוגע בהם, מרוב שהיה כריסם כל כך גדול.

אמרה להו החיא מטרוניתא שרה נכרית: בניכם אינם שלכם! שאינכם יכולים להזדווג עם נשותיכם.

אמררו לה: שלהן, כריסן של נשותינו, גדול משלנו.<sup>(16)</sup> [פירוש אחר: תאותה של אשה

שגופו יתקרב ויכלה מהר כדי שיקל דינו אבל צדיק גמור לא די שנפשו קיימת לנצח ומתענגת על רוב טוב בגן עדן אלא שגם גופו בקברו ישכון לבטח בנחת ובעונג כמו שאמרו חז"ל שאם מזכירים הלכה בשמו שפתיו דובכות בקבר, ובירושלמי נאמר שהוא מתענג מזה כאילו שותה יין קונדיטין. לכן שמח רבי אלעזר ברבי שמעון שהובטח לו שגם גופו יזכה להתקיים בקברו. עייני יצחק.

16. ואם כן, אף עם אדם אחר אינן יכולות

לא בטלו דין ארבע מיתות בית דין. תוס' בסוטה [ח ב] ד"ה מי.

14. לכאורה הרי אסור לאדם לחבול בעצמו. וצריך לומר שלצורך גדול מותר, וכאן היה זה לצורך כדי להניח דאגתו. "הערות".

15. כתוב בזהר הקדוש שאחר שהגוף נרקב וכלה בקבר אז כבר הוקל דין הנפש שעיקר חומר העונש והדין הוא רק בשעה שהגוף בקיומו. וכל זה באדם חוטא שטוב לו יותר